

ПРАВИЖНИЙ СКЛАД І ПРИНЦИП МАТЕРІАЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В. ТРУТЕНЬ
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
(Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича)*

З другої половини минулого століття до наших днів правіж (*Anspruch*) [1], ідея якого була запропонована Б. Віндшайдом у монографії «Акцію римського цивільного права з погляду сучасного права» 1856 р. [2] та сприйнята німецьким Цивільним кодексом (далі — ЦК), у Німеччині виражено у понятті правіжного методу (*Anspruchsmethod*), ядром якого є поняття правіжного складу (*Anspruchsaufbau*). В Україні на шляху розвитку таких понять, як теоретично чи методологічно цивільно-правових, що виходять із принципу матеріальної експертизи, стоїть конкуруюче інтердисциплінарне (матеріально-процесуальне) поняття права на позов (*Klagerecht*), в основу якого, серед іншого, покладено принцип процесуальної економії. Право на позов полягає у праві на захист, тоді як правіж *може* набирати форму права на чужі дії (форму права вимоги), — такий підхід характерний для німецького права та обґрунтовується нами далі, — а *може бути* матеріально-правовим елементом права на позов (права на захист), — такий підхід існує у вітчизняній юриспруденції.

Правіж, правіжний склад, принцип матеріальної експертизи, експертний стиль — спільний знаменник базисно-логічної реконструкції вітчизняної та іноземної теорії цивільного права, з одного боку, та, із застереженнями, рецепції в Україні сучасного німецького правіжного (методологічного, логічного) мислення — з другого, що разом спрямовані на формування ефективного логічного методу цивільно-правової аргументації. Потреба в останньому та існування нерозв'язаних проблем, які в такому випадку постають, зумовлює актуальність вибору теми для цієї статті, при цьому будемо керуватися тим, що в методології цивільного права *правіж* — це матеріально-правова здійснимість цивільного

© В. Трутень, 2012

суб'єктивного права вимоги кредитора до боржника на певне надання, визначена в процесі проблемної (експертної) правової аргументації, а у теорії цивільного права та загальній теорії права — це юридично здійснене право вимоги.

Визначення поняття правіжного складу та принципу матеріальної експертизи й обґрунтування можливості їх включення в методологічний апарат вітчизняної цивілістики (входження до методології цивільного права), в такому випадку, стає метою цієї статті.

Поняття правіжного складу є усталеним та однозначно визначеним правовим уявленням у німецькій цивілістиці та методології права. Можна зазначити, що без нього ця цивілістика та методологія мали б сьогодні загалом інший вигляд та зміст. Основи для утворення такого поняття криються у глибині століть та спираються на стару схему із загального, тобто пандектного, права, згідно з якою юрист здійснював аналіз правової проблеми в такому порядку: *actio — an sit fundata, an sit negata, an sit exceptione elisa* [3, с. 34], тобто, чи право вимоги виникло, чи не відведено [4] та чи немає винятку (чи немає відкладення його здійснення). У творах німецьких авторів відповідне поняття передається найчастіше двома термінами, які є синонімами: не лише «*Anspruchsaufbau*» (правіжний склад), а й «*Anspruchsprüfung*» (дослідження правезу, правіжне дослідження), тобто незалежно від того, який термін використовується, йдеться про порядок дослідження (про кроки аналізу) позитивних та негативних умов, які є у сукупності умовами застосування відповідної ідеальної, абстрактної чи цілісної (єдиної) правової норми. Так, це поняття (*Anspruchsaufbau*) використовується П. Брінгеватом у підрозділі «Правіжний склад» у праці «Методика юридичного опрацювання справи: зі схематикою типу складу та типу дослідження із цивільного, карного та публічного права» (2007 р.) [5, с. 107–131], Т. Коренке [6, с. 30], Я. Ельцшигом і Є. Венцелем [7, с. 10] та багатьма іншими сучасними авторами. Термін «*Anspruchsprüfung*» два останні автори [7, с. 22] використовують так само, як й інші автори.

У двох перекладах російською мовою монографій Я. Шаппа «Основи цивільного права Німеччини» (1996 р.) [3] та «Система німецького цивільного права» (2006 р.) [8] відповідний термін «*der Aufbau des Anspruchs*» [9, с. 32; 10, с. 31] двома різними перекладачами передається як «структура правоприязнання» [3, с. 34; 8, с. 51], що з російської на українську могло б бути перекладено як «структура правоправезу», «структура дослідження правезу» — краще: «склад правезу». Проте запропонований нами переклад, — «правіжний склад» (рос. «*приязательный состав*»), — незважаючи на деяку несуттєву відмінність термінології у німецькій мові, є найбільш точним, оскільки, як уже зазначалося, цим терміном позначається не структура власне правезу як мети, як правіжної цілі, як правового наслідку, а порядок дослідження норми-правезу разом із іншими основними нормами цивільного права (нормами-відведеннями та нормами-відкладеннями) [11, с. 8, 9]. Німецьке ж слово «*Aufbau*» (буквально — будова, побудова) може перекладатися не лише як «структура», а й як «склад» (рос. «*состав*»). Останній переклад також залежить від правового контексту, згідно з яким порядок здійснення аналізу умов застосування правової норми є порядком здійснення дослідження позитивних та негативних елементів фактичного складу цієї норми, яка отримує у такому випадку риси методологічної

цілісності та єдності. Остання теза стала тим останнім аргументом, який зумовив вибір нами відповідного терміна в українській юридичній мові, тим більше що такий термін має методичне значення у процесі пошуку та застосування правової норми, оскільки орієнтує юриста на структуру цієї норми, а точніше — на сукупний фактичний склад такої норми.

Щодо принципу матеріальної експертизи, то саме поняття, так само, як і відповідний термін, є новим як для німецької, так і вітчизняної цивілістики та методології права. Але цей термін, як буде показано нижче, ґрунтується на твердій основі: з одного боку, є протиставленням принципу процесуальної економії [12, с. 149; 13], а з другого — є принципом, який явно, однак без достатньої визначеності, покладено в німецькій методології права в основу так званого експертного стилю (*Gutachtenstil*) обґрунтування застосування права, опрацювання цивільно-правової справи. Звідси така назва для принципу.

Таким чином, невіршеною проблемою у німецькій цивілістиці (методології права) залишається питання утворення на основі існуючого правового матеріалу загального принципу, який би протиставлявся принципу процесуальної економії та виражав би дух чи природу (сутність) згаданого експертного стилю, виклад якого є самостійним завданням; для української цивілістики (методології права) до розв'язання першої проблеми додається ще й проблема визначення поняття правіжного складу. Саме отримання відповіді на ці два питання є нашим завданням, при цьому ми користуємося передусім не методами порівняльного аналізу з погляду потенційної рецепції відповідних німецьких положень, а надаємо перевагу методу логічної реконструкції [14, с. 448–455] цивільно-правової теорії, в основу якої покладено поняття логічного (формального) базису такої теорії [15], тобто цивільне право розглядається нами як формальна система, яка може бути належним чином інтерпретована (конкретизована). Наголос робимо на вітчизняну цивільно-правову проблематику та запропоновану нами комбіновану n -мірну юридичну логіку [15], зокрема — на логіку L_4 , яка включає логіки L_1, L_2, L_3 , будучи дефініційним розширенням двох останніх логік відповідно двома способами. Отже, L_2 та L_3 є дефініційно еквівалентними, беручи до уваги, що дефініційною еквівалентністю логічних систем називається еквівалентність систем, розширених визначеннями [14, с. 170]. У свою чергу, базисом вважається попарна несумісність тверджень та вірність їх диз'юнкції [16, с. 237]. L_1 — це позитивна логіка, яка дозволяє, наприклад, задати (замкнути) відношення між поняттями необхідності, дійсності та можливості або їх аналогами, L_2 — це небазисна логіка з формальним запереченням, яка дозволяє визначити, зокрема, відношення в модальній системі S_5 [17, с. 138, 139], тобто відношення між чотирма алетичними модальностями: необхідність, можливість, неможливість та не необхідність або їх аналогами, L_3 — це базисна логіка з матеріальним запереченням, яка експлікує відношення між поняттями необхідності, неможливості та випадковості або їх аналогами. Аналогами можуть бути, наприклад, відповідні деонтичні модальності в широкому сенсі: здійснимість, дійсність тощо.

Правіжний склад. У сучасній цивілістиці та правовій методології правіжний склад опирається, з одного боку, на поняття логічного базису, про який йшлося вище, а з другого — на характер права вимоги, з якого продовжується

нами виклад далі. Існує ще й інша основа для розуміння правіжного складу, яка має відношення до аналізу умов застосування основних норм цивільного права.

У Німеччині правіжний склад став основою для розбудови в останні десятиліття єдиної для всього цивільного права, але не лише для нього, методики застосування норм ЦК (опрацювання цивільної справи), яку прийнято називати, із застереженнями, субсумцією [18, с. 26], або пред'явленням (право) правезжу (*Geltendmachung des Anspruches*) [19, с. 337], або експертним стилем [20], або правіжним, тобто логічним на протигагу історичному, як про це говорить Д. Медікус [21, с. 1–8], методом [22], або юридичним (нормативним) силогізмом [23, с. 152]. Зауважимо, що аналогом у нашій доктрині є поняття юридичної кваліфікації, однак, наприклад, субсумція тісніше прив'язана до формальної логіки, зокрема до поняття юридичного силогізму та модусу *Barbara* (чи *modus ponens*).

У рамках згаданої методики для визначення характеру права вимоги можна скористатися поділом деонтичної логіки, в якій проведено «відмінність між наступними чотирма “елементами” або “частинами” норми: змістом, умовами застосування, суб'єктом і характером». Змістом норми є дія, яка може, повинна або не повинна бути виконана; умови застосування — це зазначена в нормі ситуація, з настанням якої впливає або припустимо реалізувати передбачену цією нормою дію; суб'єкт — це особа або група осіб, яким адресована норма. Характер норми визначається тим, зобов'язує вона, дозволяє або забороняє виконати деяку дію» [24, с. 22, 23]. Звідси, поширивши за аналогією поняття характеру норми об'єктивного права на характер суб'єктивного права, можна сказати, що суб'єктивне право визначається тим, що в його зміст опосередковано входять поняття обов'язку, дозволу або заборони, але не лише ці поняття.

Така характеристика суб'єктивного права дозволяє ставитися до останнього з погляду взаємовідносин різних характерів, тобто станів, суб'єктивного права між собою, абстрагуючись від власне змісту самого суб'єктивного права.

Відбувається це таким чином. Про суб'єктивне право можна сказати, що воно з погляду кредитора може бути дійсним, здійснимим, недійсним, нездійснимим, довільним (синонім — дійсним, але нездійснимим) або недовільним. У такому разі або проводиться формальна аналогія (Г. фон Врігт) [25, с. 246] між відносинами зазначених деонтичних в широкому сенсі характеристик (характерів) цивільного суб'єктивного права та відносинами алетичних модальностей, або береться до уваги одна із запропонованих нами логік (ці логіки є узагальненням модальних логік та логіки класів). Так, беручи до уваги систему S5 модальної логіки разом з дефініцією випадковості, можна отримати в алетичній логіці систему із такими модальностями:

- не випадковість;
- необхідність — неможливість;
- можливість — не необхідність;
- випадковість [24, с. 29, 52], яким у логіці відносин характеру суб'єктивного права відповідають згадані в цьому абзаці деонтичні модальності.

Але від алетичних модальностей можна абстрагуватися та розглянути відносини деонтичних модальностей відповідного типу узагальнено. Так, візьмемо до уваги, що відносини здійснимого, недійсного та довільного суб'єктивного права

вимоги задаються логікою L_3 , тобто базисною логікою, а ці ж відносини, доповнені аналізом дійсності, нездійснимості та недовільності суб'єктивного права вимоги — L_4 . У першому випадку матимемо базис відносин між зазначеними характеристиками суб'єктивного права, тобто про них можна сказати, що загальнозначущою в логіці L_3 буде диз'юнкція трьох характеристик суб'єктивного права — здійснимості, недійсності та довільності, а також вони є попарно несумісними. Немає значення, з огляду на цю логіку, в якій послідовності розглядати відношення одного із них з двома іншими. Кожного разу ми отримаємо загальнозначущу формулу (тавтологію), яка означатиме, що: 1) суб'єктивне право буде здійснимим тоді, коли воно не є ні недійсним, ні довільним; 2) недійсним суб'єктивне право є тоді, коли воно не є ні здійснимим, ні довільним; 3) довільним суб'єктивне право є тоді, коли воно не є ні здійснимим, ні недійсним. У методичному відношенні має значення з погляду кредитора перше положення, а з погляду боржника — два останні. Проте з дидактичних міркувань, які визначаються необхідністю повноти цивільно-правового аналізу справи, варто зосередитися на першому положенні, а далі, у разі необхідності, на двох останніх.

Базисної логіки виявляється недостатньо для визначення порядку аналізування цивільної справи в цілому, хоча достатньо для розуміння природи правіжного складу. Тому в першому випадку потрібно брати до уваги логіку L_4 , тобто логіку, яка вміщує в своє коло поняття дійсності та нездійснимості суб'єктивного права вимоги. В останньому ж випадку мається на увазі, що досягнення здійснимості суб'єктивного права може розглядатися кредитором як мета, а обґрунтування відсутності недійсності чи відсутності дійсності, але нездійснимості такого права — як засоби для досягнення такої мети.

За таких умов можемо зрештою побачити, що порядок аналізування цивільної справи може бути визначений у такій послідовності: спочатку розглядається цивільна справа з погляду дійсності суб'єктивного права вимоги, потім з погляду недійсності цього права, а насамкінець — з погляду його здійснимості, тобто з погляду правезу в методологічному сенсі, визначення якого наведено вище. Таким чином, маємо певний порядок, який саме й можна назвати правіжним складом, розглянутим формально під кутом зору характеру суб'єктивного права вимоги.

На запропонований порядок аналізування цивільної справи можна поглянути не лише з формального боку, а й зі змістовного, оскільки з першого з них він не є єдино можливим. У такому випадку матимемо дещо відмінну картину пояснення правіжного складу та віднайдемо аргументи для унікальності й усталеності в цивільному праві саме такого порядку.

Аналіз цивільної справи тепер здійснюється (з точки зору кредитора) з огляду на виникнення права вимоги, як у позитивному, так і в негативному відношенні, з огляду на відсутність умов для його припинення та з огляду на відсутність умов для нездійснимості, проте не недійсності права вимоги. Ще точніше: з огляду на наявність позитивних умов для виникнення права вимоги разом з тим і відсутності негативних умов для виникнення права вимоги, з огляду (щодо зазначених позитивних умов) на негативні умови для припинення права вимоги та аналогічно — негативних умов для здійснимості права вимоги, які відкладають здійснення права вимоги.

У такому випадку до уваги беруться умови застосування відповідних основних норм цивільного права, а не лише формальне відношення здійсності, дійсності тощо цивільного суб'єктивного права.

Умови застосування основних норм цивільного права — їх три типи: правіжні, відвідні та відкладні — співвідносяться між собою в кінцевому рахунку *в рамках ідеальної цілісної норми цивільного права* так, що в цій цілісній нормі можуть переважати — або точка зору кредитора, або точка зору боржника. Точніше, або цілісна норма буде здійсненою з погляду кредитора, або недійсною чи довільною з цього ж погляду.

Це пояснюється таким міркуванням. Позитивно визначені умови застосування правіжної норми можуть бути протиставлені в системі цивільного права негативно визначеним умовам, які можуть взаємодіяти в рамках цілісної норми цивільного права як комплексу трьох типів основних норм цивільного права. Аналіз справи розпочинається із позитивних умов тому, що він ніколи не може розпочатися з негативних умов, а порядок аналізу власне негативних умов визначається тим, що спочатку розглядаються ті умови, які можуть призвести до повної втрати необхідності розглядати решту негативних умов.

Результатом такої взаємодії буде: 1) перевага позитивно визначених умов над негативно визначеними в конкретній справі; 2) перевага негативно визначених умов над позитивно визначеними, причому ці останні розпадаються на два види: з одного боку, позитивні умови нівелюються за допомогою умов застосування відвідних норм, а з другого — за допомогою відкладних норм.

У першому випадку справа буде вирішена на користь кредитора, в двох останніх — на користь боржника, оскільки в першому випадку матимемо юридичну здійснимість цивільного права кредитора, а в двох інших — або недійсність цього права, або його дійсність, але нездійсненість.

Отже, правіжний склад з огляду на умови застосування основних норм цивільного права матиме такий вигляд: спочатку аналізується справа з погляду кредитора, а потім — з погляду боржника. Розглянемо ці особливості детальніше.

Правові наслідки основних норм цивільного права можна розглянути як окремі поняття, які протиставляються характеру та умовам застосування цих норм. У такому випадку їх можна розглядати як ті цілі, які ставлять перед собою кредитор або боржник тоді, коли бажають розглянути ситуацію, що склалася, з погляду права, тобто тоді, коли вони мають намір здійснити правову експертизу своєї справи. Якби не були бажані для кредитора правові наслідки, всі вони мають одну й ту саму правову природу правіжної цілі. Це може бути кондикція, віндикація тощо. Причому правіжна ціль має визначатися характером здійсненості, або хоча б дійсності.

Для боржника окремої заперечної цілі, як правило, не існує. Бажаною для нього є не власне заперечна ціль під кутом якогось спеціального її змісту, а йдеться про характер правіжної цілі: боржник має намір довести, що правіжна ціль в даній справі є або недійсною, або хоча й дійсною, але юридично нездійсненою. Тобто правові наслідки правіжної норми або відводяться, або тимчасово чи назавжди відкладаються. Отже, в першому випадку йдеться про абсолютний характер заперечення, а в другому — про відносний. Це ж частково пояснює найменування відповідних інститутів цивільного права: відведення та відкладення.

Таким чином, можна дійти такого проміжного висновку. Правіжний склад з формального боку — це порядок аналізування характеру права вимоги, зі змістовного — це порядок аналізування умов застосування основних норм цивільного права в рамках цілісної, або логічної, норми цивільного права, абстрагуючись від допоміжних норм. Цей порядок такий:

- аналіз позитивно визначених умов разом із частиною негативно визначених, тобто аналіз правіжних норм разом із правоперешкодними відведеннями;
- аналіз норм-відведень іншого виду, а саме правоприпинних відведень;
- аналіз норм-відкладень.

Такий порядок є дидактично сталим у методології цивільного права та може не збігатися з порядком, який має місце в цивільному процесі. Тому розглянемо це співвідношення детальніше.

Принцип матеріальної експертизи. При аналізі цивільної справи принципи, які мають місце в цивільному праві та цивільному процесі, не збігаються. В останньому випадку йдеться про принцип процесуальної економії.

У теорії цивільного процесу визнається, що «порядок дослідження матеріалу по суті справи встановлюється судом і залежить від міркувань доцільності. Якщо врахувати, що для відмови в позові досить установити відсутність кожної із частин підстави позову, то питання про те, яку частину з них розглядати раніше, має з погляду принципу процесуальної економії вирішуватися залежно від того, матеріал якої частини є менш складним. А саме, з менш складної й слід починати розгляд справи» (М. Гурвич) [12, с. 149]. У примітці до зазначеного в цитаті наводяться приклади застосування згаданого принципу. Так, зокрема, стверджується, що «даремним виявиться розгляд активної підстави позову, якщо після її підтвердження пасивна підстава не підтвердиться, тому що при пред'явленні нового позову з тією ж активною підставою, при таких, що змінилися, фактах пасивної підстави позову, суду прийдеться розглянути активну підставу вдруге» [12, с. 149].

Отже, наведене свідчить про визнання в цивільному процесі принципу процесуальної економії. Проте інша ситуація має місце в цивільному праві. Йдеться про протилежний принцип, який ми пропонуємо називати принципом матеріальної експертизи (цивільної справи). Цей принцип стосується лише матеріально-правових аспектів справи, залишаючи осторонь процесуально-правові її сторони.

Мається на увазі порядок аналізу характеру та умов застосування основних норм цивільного права, про який йшлося вище: від розгляду виникнення права вимоги до дослідження відведення, від відведення до відкладення, і тим самим до переважу в запропонованому нами розумінні. Правіж, відведення та відкладення — це суто матеріально-правові поняття.

Слід зазначити, що такий порядок має важливе методологічне значення, оскільки постійне його повторення в навчальній практиці привчає студента до суворого міркування, в якому важко пропустити щось юридично важливе. Зрештою, йдеться про аналіз цивільної справи з погляду встановлення характеру цілісної цивільно-правової норми як справжньої логічної норми цивільного права, тобто про аналіз справи в експертному стилі.

Експертний стиль, на противагу судовому стилю, розпочинається з визначення бажаного правового наслідку у формі припущення, після цього визнача-

ються умови, які ведуть до такого наслідку, аналіз яких здійснюється у зворотному порядку та, зрештою, у формі субсумції. Загальна схема аналізу визначається формулою: проблема – дефініція – субсумція – результат, а саме правове дослідження здійснюється на підставі правил дидактичного походження: «дві-особи-відношення», або «2-К»; «4-К» та «5- або 4-В» [26]. Перше із них дозволяє розпочати аналіз справи із визначення учасників спірного відношення, друге, включаючи перше, як видно вже з назви, дозволяє сформулювати перше та останнє речення розв'язання цивільно-правового завдання, останнє є загальним планом розв'язання – серединою, матеріалом між згаданими першим та останнім реченнями. В останньому правилі яскраво проявляється поняття правіжного складу та застосовується принцип матеріальної експертизи: аналіз правової проблеми здійснюється в послідовності: чи виникло (*перше В*) право вимоги, у тому числі чи немає правоперешкодного відведення (*друге В*), чи немає правоприпинного відведення (*друге В*), чи немає відкладення (*третє В*), чи має місце відступлення вимоги (*четверте В*), яке вирішення (*п'яте В*). У німецькій мові терміни починаються на *E*: «*Entstanden, Erloschen, Einreden, Ergebnis*», при цьому цесія тут може пропускатися [26, с. 15, 24]. А правило, слова якого в латинській мові починаються з *K* (*Q*), в німецькій передається через *W* (можливо, чи не найбільш відоме німецьким студентам методичне правило 4-*W*). Це правило має форму запитання: «Хто бажає що від кого із чого?» («*Wer will was von wem woraus?*») [26, с. 8]. Хто – кредитор, від кого – від боржника, що – правіж (правіжна мета), із чого – із правіжної підстави, тобто позитивних умов застосування правіжної норми, які потрібно аналізувати разом із негативними умовами застосування правіжної норми, тобто в рамках правіжного складу. Принцип матеріальної експертизи буде означати, що аналіз у початковій навчальній практиці та в експертному стилі слід проводити в такій, і тільки такій послідовності: позитивні умови для виникнення правіжу, відведення, відкладення.

Оскільки зазначене стосується не лише німецького, а й вітчизняного цивільного права та його методології, то тим самим назрілою є потреба використання поняття правіжного складу і в Україні. Це стосується й принципу матеріальної експертизи. При цьому слід взяти до уваги, що той, хто бажає обмежитися лише рецепцією німецького поняття, має розуміти, що німецькому поняттю правіж у вітчизняному праві відповідає термін «право вимоги», «право на чужі дії», а не правіж як інтердисциплінарне поняття в контексті «права на захист» [27; 28, с. 124, 125], тоді як запропоноване нами методологічне поняття правіжу, з одного боку, не збігається з традиційним німецьким поняттям правіжу, а з другого – не суперечить останньому. Це поняття і в німецькому, і в вітчизняному цивільному праві та методології може бути визначено двома способами, тобто як: здійснимість права вимоги та як здійснимо право вимоги, та може бути використано, насамперед, у процесі логічної реконструкції вітчизняної теорії цивільного права та загальної теорії права, в тій частині, яка стосується методології правореалізації.

Загалом із викладеного можна дійти таких висновків.

1. Правіжний склад – це, з формального боку, порядок аналізування характеру відповідної цивільно-правової норми, зі змістовного – це порядок аналізу-

вання умов застосування відповідних основних норм цивільного права в рамках цілісної (логічної) норми цивільного права. Його мнемотехнічна формула: виникнення — відведення — відкладення права вимоги.

2. Правіжний склад опирається на той факт, що суб'єктивне право з огляду на його характер можна розділити на такі види: дійсне, недійсне, здійснимо, нездійснимо, довільне, недовільне, при цьому довільне суб'єктивне право — це те саме, що й дійсне, але нездійснимо право.

3. Правові наслідки основних норм цивільного права групуються навколо правового наслідку правіжної норми. Це означає, що не існує у змістовному плані спеціального правового наслідку заперечних норм. Ці останні наслідки визначаються метою впливу на характер правіжної цілі.

4. На противагу принципу процесуальної економії у цивільному процесі — в цивільному праві має значення принцип, який варто називати принципом матеріальної експертизи. Суттю цього принципу є правіжний склад з формального або змістовного боку. Його можна визначити *через необхідність* аналізування (опрацювання в навчальній чи експертній практиці) цивільної справи в такій послідовності: аналіз з позитивної точки зору, аналіз з негативної точки зору, а саме: аналіз правіжних підстав разом з правоперешкодними відведеннями, аналіз правоприпинних відведень, аналіз норм-відкладень.

5. Для правильного розуміння правіжного підходу в праві важливе значення має розрізнення матеріального та процесуального, правового та фактичного аспектів загальної проблеми. Найбільшою вадою, яка призводить до помилок, є неусвідомлене їх змішування, тому не зайвим буде акцентувати на тому, що правіж — це правове, причому *лише* матеріально-правове, питання.

6. На основі правового відношення, в якому і кредитор, і боржник можуть мати права (не обов'язково одночасно): право вимоги у першого і право матеріального заперечення у другого, можна побудувати належну методику опрацювання цивільної справи (правіжну методику), за якою варто готувати студентів-юристів упродовж кількох перших років навчання на юридичному факультеті — як при вивченні цивільного права, так і при вивченні інших матеріальних галузей права. Поняття правіжного складу та принцип матеріальної експертизи чітко виражають суть такої методики.

Наступне дослідження правежу можна здійснити в напрямі аналізу правіжного методу, експертного стилю експлікації застосування цивільного права (опрацювання цивільної справи), а також шляхом детального визначення формальної системи цивільного права та її інтерпретації (конкретизації).

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Трутеня В. В.* Філологія правежу // Актуальні питання реформування правової системи України : зб. наук. ст. за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 1–2 червня 2007 р.) : у 2 т. / уклад. Т. Д. Климчук, І. М. Якушев. — Луцьк, 2007. — Т. I. — С. 467–471.
2. *Windscheid B.* Die Actio des römischen Civilrechts, vom Standpunkte des heutigen Rechts. — Düsseldorf, 1856. — IV, 238 S.
3. *Шант Я.* Основы гражданского права Германии : учеб. — М., 1996. — 304 с.

4. Павлюк А. Г. S5 як модально-логічна основа теорії цивільно-правового відведення // Логіка і право : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Логіка і право» (Харків, 11 травня 2012 р.) / наук. ред. О. М. Юркевич. — Х., 2012. — С. 117–119.
5. *Bringewat P.* Methodik der juristischen Fallbearbeitung : mit Aufbau- und Prüfungsschemata aus dem Zivil-, Strafrecht und öffentlichen Recht. — Stuttgart, 2007. — XVI, 205 S.
6. *Korenke T.* Bürgerliches Recht : eine systematische Darstellung der Grundlagen mit Fällen und Fragen. — 1. Aufl. — München, 2006. — XXXVII, 289 S.
7. *Eltzschig J.* Die Anfängerklausur im BGB : Kernprobleme des allgemeinen Teils in der Fallbearbeitung / Jan Eltzschig ; Jens Wenzel. — 3, überarb. und erw. Aufl. — Berlin, 2008. — XIII, 254 S.
8. *Шанн Я.* Система германского гражданского права : учеб. — М., 2006. — 360 с.
9. *Schapp J.* Grundlagen des bürgerlichen Rechts. — München, 1991. — XII, 254 S.
10. *Schapp J.* Einführung in das bürgerliche Recht. — 4. Aufl. / bearb. von Jan Schapp und Wolfgang Schur. — München, 2007. — XVI, 272 S.
11. *Hoffmann U.* Technik der Fallbearbeitung im Wirtschaftsprivatrecht. — 3, überarbeitete Auflage. — München, 2010. — XI, 330 S.
12. *Гурвич М. А.* Право на иск. — М. ; Л., 1949. — 216 с.
13. *Mettenheim von C. v.* Der Grundsatz der Prozessökonomie im Zivilprozess. — Berlin, 1970. — 179 S.
14. Логико-философские труды В. А. Смирнова / отв. ред. В. И. Шалак ; Институт философии. — М., 2010. — 592 с.
15. Трутень В. В. Комбінована *n*-мірна юридична логіка: в застосуванні до експлікації цивільно-правового поняття «правіж» // Логіка і право : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Логіка і право» (Харків, 11 травня 2012 р.) / наук. ред. О. М. Юркевич. — Х., 2012. — С. 131–134.
16. *Васильев Н. А.* Воображаемая логика : избр. тр. — М., 1989. — 264 с.
17. *Фейс Р.* Модальная логика. — М., 1974. — 520 с.
18. *Титов В. Д., Цалин С. Д., Невельська-Гордеева О. П. та ін.* Логіка : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за заг. ред. В. Д. Титова. — Х., 2008. — 208 с.
19. *Langheineken P.* Anspruch und Einrede nach dem Deutschen Bürgerlichen Gesetzbuch. — Leipzig, 1903. — XVI, 368 S.
20. *Valerius B.* Einführung in den Gutachtenstil : 15 Klausuren zum Bürgerlichen Recht, Strafrecht und Öffentliches Recht. — Berlin, 2005. — IX, 230 S.
21. *Medicus D.* Bürgerliches Recht : eine nach Anspruchsgrundlagen geordnete Darstellung zur Examensvorbereitung / von Dieter Medicus und Jens Petersen. — 22, neu bearb. Aufl. — Köln, 2009. — XXXVII, 504 S.
22. *Schaller J.-M.* Die Anspruchsmethode // AJP/PJA. — 2011. — № 1. — С. 3–17.
23. *Ehrlich E.* Grundlegung der Soziologie des Rechts. — 4. Aufl. durchges. u. hrsg. von Manfred Rehbinder. — Berlin, 1989. — 441 S.
24. *Ивин А. А.* Логика норм. — М., 1973. — 121 с.
25. *Вригт Г. Х.* Логико-философское исследования : избр. тр. / пер. с англ. Г. Х. Вригт ; общ. ред. Г. И. Рузавина и В. А. Смирнова ; сост. и авт. предисл. В. А. Смирнов. — М., 1986. — 600 с.
26. *Katko P.* Bürgerliches Recht : schnell erfaßt. — Berlin, 1995. — 303 S.
27. *Крашенинников Е. А.* К теории права на иск. — Ярославль, 1995. — 76 с.
28. *Алексеев С. С.* Общая теория права : в 2 т. — М., 1982. — Т. 2. — 354 с.

Трутен В. В. Правіжний склад і принцип матеріальної експертизи

Анотація. У статті розглядаються поняття правіжного складу та принцип матеріальної експертизи. У першому випадку йдеться про порядок дослідження здійсності суб'єктивного права вимоги (правежу в методологічному відношенні): виникнення, припинення, відкладення здійснення права. У другому йдеться про те, що такий порядок у цивільному праві є незмінним. Загалом звертається увага, що ці поняття мають дидактичне значення у навчанні юристів.

Ключові слова: правіж, правіжний склад, принцип матеріальної експертизи, правіжний метод, експертний стиль, цивільне право, правова методологія.

Трутен В. В. Притязательный состав и принцип материальной экспертизы

Анотация. В статье рассматриваются понятие притязательного состава и принцип материальной экспертизы. В первом случае речь идет о порядке исследования осуществимости субъективного права требования (притязания в методологическом отношении): возникновение, прекращение, откладывание осуществления права. Во втором говорится о том, что этот порядок в гражданском праве является неизменным. В целом обращается внимание на то, что эти понятия имеют дидактическое значение при обучении юристов.

Ключевые слова: притязание, притязательный состав, принцип материальной экспертизы, притязательный метод, экспертный стиль, гражданское право, правовая методология.

Truten V. Claim Structure («Anspruchsaufbau») and Principle of Material Examination

Summary. The concept of claim structure and the principle of material examination are considered in the article. In the first case the question is about an order of research of practicability of the subjective right of the requirement (claim in the methodological relation): occurrence, termination, putting off the realisation of right. In the second case it is said that this order in civil law is invariable. Generally, the attention that these concepts have didactic value at training lawyers is paid.

Key words: claim, claim structure, principle of material expert examination, claim method, expert style, civil law, legal methodology.